

Өмірхан Әбдиманұлы

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ ИДЕЯ

Алматы
«Қазақ университеті»
2007

Алматы, 2007	472т.50т.	C10	
Алматы, 2007	1086т.75т.	C10	
Алматы, 2007	1086т.75т.	C10	
Алматы, 2007	1055т.25т.	C10	
Алматы, 2007	1055т.25т.	C10	
Алматы, 2007	535т.50т.	C10	
Алматы, 2007	535т.50т.	C10	

894.342.09

ББК 83.3Қаз
Ә 13

АНДАТУ

Шікір жазғандар:

филология ғылымдарының докторы, профессор *Даниял Ысқақұлы*;
филология ғылымдарының докторы, профессор *Асқар Жақсылықов*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АЛМАТЫ АЯҚАЛМАҚ АКАДЕМИЯСЫ

Өмірхан Әбдиманұлы.

Ә 13 Қазақ әдебиетіндегі ұлт-азаттық идея. – Алматы: Қазақ университеті, 2007. - 325 б.

ISBN 9965-30-469-6

Бұл еңбекте XX ғасыр басындағы әдебиет негізге алына отыра қазақ әдебиетіндегі ұлт-азаттық идеяның дәстүрлік арналары ежелгі дәуірдегі Орхон Енисей жазба ескерткіштері, хандық дәуірдегі жыраулар поэзиясы, XIX ғасырдың бірінші жартысындағы зар заман әдебиеті, Махамбет толғаулары, XIX ғасырдың екінші XX ғасыр басындағы Абай поэзиясын қарастыру арқылы жүйеленсе, оның жаңашыл сипаты көрсету арқылы нақтыланған. Зерттеуші ұлт-азаттық идеяның қазақ әдебиетіндегі көрінісін дәстүр, тарихи негіз, даму бағыттары, көркемдік мәні мен қызметі, жаңашылдық сипаты тұрғысынан жан-жақты ашқан. Монографияның теориялық және практикалық құндылығы – XX ғасыр басындағы ұлт-азаттық әдебиеті терең зерттеу арқылы қазақ әдебиеттану ғылымын дамытуға жаңа өріс алып келуі. Ғалымның қазақ әдебиетіндегі ұлт-азаттық идеяны біртұтас көркемдік жүйеде қарастыруға байланысты жасаған түйінді тұжырымдары қазіргі кезеңдегі XX ғасыр бас кезіндегі әдебиетті ғылыми жүйелесудің басты бағдарына айналуы тиіс. Еңбек әдебиеттанушы ғалымдарға, жалпы ұлт руханиятын қастер тұтар зиялы қауымға арналған.

Ә 4603020102-311
460(05)-07

102625

ББК 83.3Қаз

Әл-Фараби атындағы
ҚазҰУ-дың кітапханасы
Библиотека
ҚазҰУ им.әль-Фараби

© Ө. Әбдиманұлы, 2007
© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2007

ISBN 9965-30-469-6

Адамзат тарихындағы ғаламат өзгерістерге мен сілкіністерге толы болып, әлем халықтарын өркениетке жетелеумен бірге, еркіндікке ұмтылған елді өртке ораған қан төгістерге жол берген XX ғасыр да артта қалды. Өткен ғасыр қазақ халқын тағдырдың тезіне салған түгел дәуір десе де болғандай. Кейде қатқыл, кейде жұмсақ келіп, “бір жаманы мен бір жақсысын” алма-кесек ұсынған ғасыр басында басталған ұлт тәуелсіздігі жолындағы күрестің ғасыр аяғында баянын берді.

Бүгінде қол желкізген тәуелсіздік биігінен қараған сәтте артта қалған 100 жылдық кезең өзіне айрықша тартып, қоғамдық ой-сананың сан-саласын күн өткен сайын қызықтыра түсеуде. Әрине, өткенді тану - болашақтың жанылмас жолын айқындау. Өйткені кешегі тарих – бүгінгінің сарапшысы. Осыны терең ұғына отырып, өткенді қашанда салықалы салықандылықпен сарапқа салу қажет. Тарихқа ақ жүрек, адал ой, ізгі ниетпен қайрылғанда ғана, шындықтың шыны іслетті нәзік жүзін шытыналып алмай, ақ-қарасын айқындауға болады. Ал ақиқат шыншылдықпен ашылғанда барып, болашаққа басар қадам нық болып, бастаған іс оңға айналмақ.

XX ғасыр басындағы қазақ қоғамының “оянуы” мен “оятуға” ерекше еңбек еткен қоғамдық ой-сана көшбасшыларының болмысына үңілу – бүгінгі ұрпақтың ең басты парызы. Әсіресе сол тұстағы шығармашылық тулғанын ұстанған бағыт-бағдарын оның шығармашылығы арқылы айқындау, көп нәрсенің мәнін ашады.

Қазақ ұлтының тарихы мен бірге дамыған қазақ әдебиеті де сол тарихтың үлкенді-кішілі өзгерістерін әкелуге алдыңғы қатарда атсалысты. Әдебиеттің уақыттан оза шыққан небір жампоздарының шығармашылығы кешегі күрсауы берік жүйенің құрбанына айналып, олардың озық ойлы дүниелері ұзақ уақыт қолға түспей, жабық күйде қалып келгені белгілі. Өйткені олар отаршылдық дәуірінің шыңдығын ашып, тәуелсіздікке ұмсындырған ой айтып, азаттықты аңсаған асқақ үнді жыр жазған болатын. Абай айтқан: “Тәуекел мен бағыр ой // Өткір тілді найза етіп, // Сайысып-ақ бактығы ғой // Неше түрлі айла етіп” [1, 278 б.]. Қоғамды түзейтін, жұртты оятатын сөз күдірегі осы тұста жандана бастаған еді.

Тарих пен әдебиеттің бір-бірімен тығыз байланыстылығы сан айтылып, талай сынта салынғанымен, оған ұлт данышпандарының дана ойлары арқылы байлам жасаса, ол қашанда жаңаша ажарланып, жаңғырып шыға келеді. Ахмет Байтұрсынов өзінің әйгілі “Әдебиеттанымқыш” атты еңбегінде осы бір жайтқа мынадай тұжырым жасайды: “Тарих беретін дерегінің түріне қарай бірнеше түрге бөлінеді. Бүкіл адам баласы дүниеде қандай өмір шеккенін сөйлейтін